

Ключові слова: портрет, лексема, мікрокомпонент, дериват, словотвірний тип.

Summary. The article deals with the analysis of the the main structural word microcomponents as means of women portrait features in contemporary women prose. The portrait is a central element of the whole figurative system of art images, which is seen as the investigation of modern linguistics literary text through detailed analysis of linguistic means and in connection with the theory of verbal communication in modern linguistic.

In the case of morphemic means for portrait women's features are the most productive affixes. The most complete derivatives – beholden to special concepts or phenomena of objective reality are different extensions in the system of different structural word categories. By the area of their expression' parts of speech, they are divided into a noun, an adjective, a verb, an adverb, etc. To analyze female portrait derivational productivity of suffixes are seeing in nouns using. In displaying of the fazing (start, duration and the end), spacing, approaching a certain action or signs dominant role belongs to prefix. To characterize women (including its internal state, feelings) console derivation is an additional factor that partially affect the value of the base-motivators (intensifies the importance of a token or indicating the phases of her). So prefixes component correlates with semantic. The analysis of women' portrait characteristics not only derivational affixes use as components of nuclear parts of speech (nouns and verbs) in the analyzed texts of modern prose and also their denotative and connotative grounds, depending on the context. The paper found that derivatives suffix indicating the specific expression evaluation (mostly positive), including when describing somatems and vestems, include intensification deminative component, on the idea of quantitative relationships. Prefixes derivatives indicate the phases of, spatiality and convergence on a particular action.

Key words: portrait, lexeme, microcomponent, derivative, word building type.

Отримано: 27.01.2015 р.

УДК 811.161.2'28(076):303.7

Шеремета Н.П.

СУЧАСНИЙ ПОСІБНИК ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ДІАЛЕКТОЛОГІЇ: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

Філософська герменевтика (М.Хайдегер, Г.Гадамер) успішно довела, що насправді не ми володіємо мовою, а навпаки, мова володіє нами. Не вербалізоване, не впіймане словом вислизає зі свідомості, натомість о-словлене існує для нас реально. Мова і тільки мова велить нам сприймати світ таким, а не інакшим, накидає нам світогляд. Словом структурується все наше внутрішнє життя, від мислення до сновидінь, все наше світоосягнення. Для того щоб світ не сприймався людьми суто біологічно — на смак, на нюх, на дотик – необхідно зберегти мову.

В умовах постколоніального українського суспільства надзвичайно важливим і актуальним залишається поглиблене пізнання мови як виразника ментальності етносу. Тому завдання, зміст і технології навчання української мови в різних закладах освіти мають бути спрямовані не лише на вивчення усіх її структурних рівнів, а й на сприйняття української мови як засобу творчого освоєння світу і знаряддя якнайповнішого самовираження особистості. Для досягнення цієї мети до складу нормативних дисциплін навчального плану факультету української філології та журналістики нашого вишу було внесено навчальний курс «Українська діалектологія». Дисципліна входить до циклу професійної та практичної підготовки студентів II курсу напряму підготовки 6.020303 Філологія* Українська мова і література.

Українська діалектологія як наука про наріччя сьогодні перебуває у стані відродження, невпинно рухаючись уперед, розвиваючи нові напрями досліджень. Поняття «говір», «говірка» мають сьогодні не лише мовний, але й історико-культурний, українознавчий зміст, адже говірки часто співвідносяться з конкретними регіональними типами матеріально-духовної культури, часто у межах цілісного етносу (як-от: подоляни, волиняни, бойки, гуцули, лемки, буковинці та ін.).

Водночас у розпорядженні викладача і студента-філолога тривалий час могли бути лише видання, значно застарілі (посібники С. П. Бевзенка (Київ, 1980; Київ, 1987) та А. П. Могили (Київ, 1974)) [1].

Нові методичні розробки з української діалектології почали з'являтися на поч. XXI ст.: Н. М. Глібчук є автором посібника «Практичні завдання з української діалектології» (Львів,

2000.), навчально-методичні посібники «Українська діалектологія» підготували М.Б.Яким (Дрогобич, 2003), Є. А. Гопштер (Горлівка, 2010), Г. І. Мартинова, Т. В. Щербина (Черкаси, 2006), навчальний посібник «Українська діалектологія» уклали Т. В. Монахова (Миколаїв, 2010), та Р. Л. Сердега і А. А. Сагаровський (Харків, 2011). Навчальний посібник Н. П. Шеремети має назву «Українська діалектологія : практичні заняття» (Кам'янець-Подільський, 2005), а В. М. Пачевої – «Діалекти української мови: навч. посіб.» (Мелітополь, 2012) [2]. Але, на жаль, такі видання виходять сьогодні незначним тиражем або обслуговують, як правило, локальні потреби того чи іншого вишу (як, н-д, навчальний посібник з регіональної діалектології Г. Л. Аркушина «Західнополіська діалектологія» (Луцьк, 2012) [3].

Окремі публікації віддзеркалюють робочу програму з курсу або подають концепцію викладання даної дисципліни [4].

Теоретичне обґрунтування потреби укладання нового посібника для практичних занять із української діалектології неодноразово аргументовано й вичерпно здійснювалось, зокрема, у статтях викладачів Інституту філології КНУ ім. Тараса Шевченка А.А. Калетнік та О. О. Суховій [5].

Питання укладання нового посібника для практичних занять з української діалектології для студентів факультету української філології та журналістики Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка назріло давно. З часу виходу останньої такої розробки минуло 10 років. За цей час вийшли друком нові теоретичні, текстологічні, лексикографічні та лексикологічні видання, матеріалом із яких необхідно доповнити ілюстративну частину посібника. Одночасно до нього буде додано записи говіркового мовлення, словнички діалектної лексики, укладені студентами під час діалектологічної практики. Цей матеріал зберігається в лабораторії діалектологічних досліджень кафедри української мови і досі не входив до навчальних видань, хоча є надзвичайно цікавими і показовими.

Пропонований посібник розраховано на студентів-філологів, що вивчають курс української діалектології. Відповідно до навчальних планів і програм факультету, лекційні заняття тривають 20 год, а практичні – 16 год.

Посібник буде складатись з трьох частин: 1) навчально-методичний комплекс курсу «Українська діалектологія»; 2) методичні рекомендації до курсу; 3) довідковий матеріал.

Сучасне навчальне видання будь-якого типу має виконувати освітню, розвивальну, виховну і дослідницьку функції. Усі вони враховані у розробленому навчально-методичному комплексі курсу «Українська діалектологія». **Освітню** функцію навчального посібника забезпечить теоретичний блок. Теоретичний блок представлено на основі здобутків українського мовознавства, зокрема діалектології, з урахуванням вимог державної доктрини щодо розвитку національної освіти в ХХІ столітті. Фаховій підготовці студентів сприятимуть конспекти лекцій, система запитань, на які студенти мають дати відповіді після прослуханого матеріалу та прочитання підруничково-посібникової літератури та довідковий матеріал. Довідковий матеріал буде додано до посібника окремим блоком. Туди увійде словничок основних діалектологічних термінів і понять, усі відомі на сьогодні карти говорів української мови, уривки із важливих для теоретичного осмислення праць діалектологів.

Розвивальна функція посібника, відбита у практичному блокові, сприятиме формуванню перцептивних, мнемонічних, розумових, мовних та інших здібностей студента. У посібнику буде подано завдання до всіх розділів курсу, наведено низку різноманітних вправ, що допоможуть студентам краще засвоїти фонетичні, морфологічні, синтаксичні та лексичні й фразеологічні особливості української говірної мови.

Перелік запитань і завдань, поданих до кожного практичного заняття, вичерпно відбиватиме навчальний матеріал і передбачатиме не лише відтворення теоретичного матеріалу, а й уміння студентів використовувати набуті знання в роботі з конкретним матеріалом, наводити власні аргументи. Наприклад, формуванню пізнавальних умінь і навичок сприятимуть запитання такого спрямування: 1) За діалектними явищами вокалізму й консонантизму визначіть, до якого говору належить пропонований текст; 2) Відтворіть пропонований текст відповідно до діалектних особливостей вашої говірки; 3) Визначіть, до якого говору належить прослуханий аудіозапис, доведіть свою думку, схарактеризувавши діалектні особливості мовлення; 4) Скориставшись картами №№ 10, 36, 38, 58 першого тому та №№ 9, 14, 29, 52 другого тому Атласу української мови, з'ясуйте, які умови і наслідки рефлексії колишнього [ʦ], давніх [ɔ], [ɛ] у різних говорах. Доведіть архаїчність поліських і карпатських говірок.

Завдання для самостійного виконання забезпечуватимуть високий рівень мотивації студентів, відповідатимуть їхнім можливостям. Зокрема, одне із завдань індивідуально-дослідної роботи передбачає запис тексту говіркового мовлення відповідно до теми, яку студент обирає самостійно. Така робота вимагає певних інтелектуальних зусиль, водночас викликає інтерес і

посиллює рівень мотивації. Задоволення від процесу подолання труднощів інтелектуального порядку сприяє становленню високого рівня внутрішньої мотивації. Використання на практичних заняттях актуального матеріалу, зібраного самими студентами, залучення до процесу пізнання різних аудіовізуальних засобів, пізнавальних та рольових ігор, створення навчальних ситуацій стимулюють аудиторну та позааудиторну самостійну роботу студентів, дозволяють розвивати та підтримувати внутрішню мотивацію вивчення даної дисципліни.

Виховна функція запропонованого посібника виявляється в здатності формувати високу загальноомовну ерудицію майбутніх учителів і готовність до роботи в умовах діалектного оточення, впливати на світогляд студента, його моральні, естетичні почуття, ставлення до праці, навчання, формувати й удосконалювати певні риси особистості. Зокрема, до посібника ми плануємо додати диск із записами говіркового мовлення різних ареалів. Записані тексти будуть віддзеркалювати різноманітну тематику з колишнього і сучасного життя українців, їхнього побуту, звичаїв, традицій, світосприйняття.

Студентам буде запропоновано аналізувати поширеність у мовленні суфіксів для вираження демінутивності (здрібнілості), пестливості, ніжності тощо, їх поєднання не лише з іменниками та прикметниками (сестра – *сестриця, сестричка, сестронька*; тихий – *тихенький, тихесенький*), а й з дієсловами (спати – *спатки, спаточки, спатоньки, спатуні*). Після такої роботи студенти усвідомлять, що ці словотвірні елементи відповідають певним струнам української душі. Водночас виконання пошукових завдань сприятиме поглибленому пізнанню мови як виразника ментальності етносу, засобу творчого освоєння світу і знаряддя якнайповнішого самовираження особистості.

Дослідницька функція посібника спонукає майбутніх учителів до самостійного розв'язування проблеми. Так, студентам буде запропоновано змодельовати ситуацію, як учитель при поясненні учням розділу “Морфологія” може скористатися текстами пам'яток української мови, що уможливить усвідомлення школярами давності діалектного закінчення -и в непрямих відмінках іменників III відміни (*радости, соли*) або розуміння, чому у сучасному говірковому мовленні досі вживаються інфінітивні форми *печи, пумушчи* (пекти, допомогти) чи займенникові енклітики *ня, тя, ся, не, те, се, ні, ті, сі* (*Він те́ буде бив*).

Управлінська функція передбачає програмування певного типу навчання, його методів, форм і засобів, способів застосування знань у різних ситуаціях. Засвоєння набутих систематизованих знань про діалектні особливості української мови та оволодіння практичними навичками самостійно створювати й аналізувати зв'язні тексти, виявляти і лінгвістично інтерпретувати основні фонетичні, морфологічні, синтаксичні та лексичні особливості говірок різних діалектних типів уможливить готовність студента до роботи в умовах діалектного оточення. У майбутньому вчитель з такою підготовкою зможе реально оцінювати вплив місцевих говірок на рівень мовленнєвої компетентності школярів, системно планувати відповідний навчально-тренувальний матеріал з української мови для послідовного здійснення практичної реалізації зв'язку вивчення діалектної лексики з різними розділами української мови.

Отже, невідкладним завданням вищої школи залишається вивчення живого народного мовлення в усьому його розмаїтті. Посібник «Українська діалектологія» сприятиме створенню особливої творчої атмосфери, забезпеченню спадкоємності наукових методичних знань, самостійності мислення студентів, активізації наукового пошуку, посилюватиме вияв складових професійної компетенції.

Список використаних джерел

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія / С.П.Бевзенко. – К.: Вища школа, 1980. – 246 с.; Бевзенко С.П. Українська діалектологія: Збірник вправ і завдань / С.П.Бевзенко. – К.: Вища школа, 1987. – 126 с.; Могила А.П. Українська діалектологія / А.П.Могила. – К., 1974. – 76 с.
2. Глібчук Н.М. Практичні завдання з української діалектології для студентів філологічного факультету / Н.М. Глібчук. – Львів, 2000. – 47с.; Яким М. Б. Українська діалектологія : навч.-метод. посіб. / М. Б. Яким. – Дрогобич : Коло, 2003. – 48 с.; Гопштер Є. А. Українська діалектологія. Модульний курс : навчально-методичний посібник / Є. А. Гопштер. – Горлівка : Вид-во ГДППМ, 2010. – 139 с. ; Мартинова Г. І. Українська діалектологія : навч.-метод. посібник для студ. ф-ту укр. філології денної та заоч. форм навчання / Г. І. Мартинова, Т. В. Щербина ; Черкаський національний ун-т ім. Богдана Хмельницького. Кафедра українського мовознавства. – Черкаси : ЧНУ, 2006. – 68 с.; Монахова Т. В. Українська діалектологія : [навч. посіб. для студ. вищих навч. закл.] / Тетяна Василівна Монахова. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 128 с.; Сердега Р. Л. Українська діалектологія : навчальний посібник / Р. Л. Сердега, А.А.Сагаровський. – Х. : ХНУ імені

- В. Н. Каразіна, 2011. – 156 с.; Шеремета Н. П. Українська діалектологія : практичні заняття : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. П. Шеремета. – Кам'янець-Подільський, 2005. – 124 с.; Пачева Валентина Миколаївна. Діалекти української мови : навч. посіб. / В. М. Пачева; Мелітоп. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Мелітополь : Вид. будинок ММД, 2012. – 84 с.
3. Аркушин Г.Л. Західнополіська діалектологія : навч. посіб. з регіон. діалектології для студ. спец. «Українська мова і література» / Г. Л. Аркушин ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ін-т філол. та журналістики, Західнополіс. ономастико-діалектол. центр. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 255 с.
 4. Матеріали й методичні вказівки до курсу «Українська діалектологія» / Укл. Н. П. Дейниченко. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2006. – 72 с.; Громик Ю. В. Українська діалектологія в синхронії і діахронії : Робоча навч. програма для студ. спец. «Українська мова та література» спеціалізації «Українське мовознавство» / Ю. В. Громик ; Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. Філологічний факультет. Кафедра історії та культури української мови. – Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Л.Українки, 2005. – 46 с.; Аркушин Г. Л. Українська діалектологія : робоча навч. прогр. для студ. філол. ф-ту (спец. «Українська мова і література») / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 2008. – 82 с.
 5. Калетнік А.А. Сучасний посібник для практичних занять з діалектології: деякі аспекти теоретичного обґрунтування // Актуальні проблеми української лінгвістика: теорія і практика. – Вип. XVII. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. – С. 139 – 148; Суховій О.О. Концепція посібника для практичних занять з української діалектології. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2013. – С. 135-143.

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан та перспективи навчально-методичного забезпечення викладання української діалектології як науки; запропоновано власну концепцію укладання нового посібника, оптимального для навчання за кредитно-модульною системою.

Ключові слова: українська діалектологія, навчальний посібник, практичні заняття, кредитно-модульна система навчання.

Summary. The article analyzed the current state and prospects of training and methodological support of teaching Ukrainian dialects as a science; offered his own concept of laying new manual, optimal learning credit system.

In terms of postcolonial Ukrainian society is extremely important and relevant the profound knowledge of the language as an expression of ethnic mentality. Ukrainian dialectology as a science of dialect is in a state of revival, constantly moving forward, developing new areas of research. Concluding a new handbook for practical training of Ukrainian dialects for students of the Ukrainian Philology and Journalism in Kamyanets-Podilsky National University named after Ivan Ohienko has been long overdue. Almost 10 years passed since its latest development. During this time were published new theoretical and lexicographical publications, which must be supplemented with illustrating of the manual. At the same time it will be added with the records of dialect, dialect vocabulary concluded by students during practice. This material is kept in the laboratory dialectological research in the Department of the Ukrainian language and is still not part of educational publications.

The manual will consist of three parts: 1) the educational and methodical complex of the course of «Ukrainian dialectology»; 2) guidelines for the course; 3) reference.

The manual «Ukrainian dialectology» will promote the study of living folk speech in all its diversity, the creation of a special creative atmosphere on employments, providing continuity of scientific methodological knowledge, independence thinking of students, enhance scientific research, enhance expression of components of professional competence.

Key words: Ukrainian dialectology, tutorial, practical lessons, credit-module training system.

Отримано: 21.01.2015 р.